

STARTBILD

Storgatan och handelsmännen

Bild 1 Introbild

Presentation

Johnny Andersson, ingift i "Axelgrenen" med Ann Andersson, sedan drygt 43 år

Sten har bett mig berätta lite om näringslivet i Högsby samhälle.

Där har flera av Per- Emil och Christinas ättlingar haft stor betydelse.

Underlaget har jag fått från en tidigare arbetskollega, Torgny Kratz, som jobbar som lantmätare i kommunen och som har ett stort intresse, och kunskap, om Högsby samhälle.

Torgny har gjort en kartläggning av bebyggelsens utveckling i Högsby och allt detta material har han publicerat på en hemsida: www.hogsby200.se

Han har även gjort en kartläggning av handelsmännen i Högsby samhälle.

Hemsidan kan rekommenderas och adressen till denna kommer i slutet av bilderna.

Jag tänkte börja med lite bakgrund och historia i Högsby samhälle, men tänker mest ägna mig åt det som berör ättingarna till Per- Emil och Christina.

Bild 2 Karta Stora Kungsvägen/Stockholmsvägen

Storgatan genom Högsby utgör en del av den gamla så kallade "Stora Kungsvägen" eller "Stockholmsvägen". En redan under medeltiden viktig landsväg som gick genom länet. Den började i Ryssby och gick norrut till Vimmerby för att till slut nå Linköping. Vägen ansågs så viktig att Gustav Vasa på 1500-talet utnämnde den till riksväg.

Vägen har ännu i dag i stor utsträckning kvar sitt läge, på delar av Högsbyåsen.

Högsby som by låg förr inte utmed Högsbyåsen utan låg nordväst om åsen i förlängningen av Moréns backe, mot Klebo (Allégatan), och utgjordes av fem gårdar.

Bild 3 Karta Högsby

a) Om man tittar närmare på Högsby så ser vi på den här kartan från 1772 att Storgatan slingrar sig utmed åschrönet på samma sätt som den gör i dag. Den kommer från Tingebro i söder, och passerar Kyrkan och svänger ner mot Svens bäck i norr. Vi ser kyrkan och Kyrkebro. Bron var nybyggd 1720. Det hade inte funnits någon bro alls här tidigare, och prästen fick lov att ro över ån varje gång han skulle till kyrkan från prästgården. Alternativt kunde han gå runt till Tingebro.

b) Så småningom började en del människor bygga små stugor på backen invid kyrkan. På den här kartan från enskiftet 40 år senare ser man att det har tillkommit en hel del byggnader. Det började med kyrkstallar men snart byggdes även bostadshus.

c) Efter ett tag började bebyggelsen komma så nära kyrkan att den utgjorde en fara om elden skulle komma lös. Därför beslöt man att sanera kvarteret norr om kyrkan.

Vid den här tiden var tillverkning av varor till försäljning endast tillåtet inom särskilda skrän, och utövandet av sådana hantverk tillåtet endast inom städerna och köpingarna eller högst en halv mil därifrån.

Sådana lagar besvärade inte driftiga Högsbybor märkbart och olaglig handel var vanlig i Högsby. Det bedrevs handel helt ogenerat både i husen och på kyrkbacken. Där fanns även ett flertal olagliga brännvinskrogar.

Järnvägen och Järnvägsgatan tillkom 1880- 1890.

(forts bild 3 Karta Högsby)

Flera figurer (markområden) i kartan beskrivs som oduglig eller som otjänlig i handlingarna. Det finns exempelvis en smal remsa mark mellan Storgatan och vägen till kyrkan som skiftet inte gör något anspråk på alls. Dessa värdelösa markbitar var de ställen som den första bebyggelsen dök upp på.

Bild 4 Utvecklingen

a) Statistiken över näringsidkare utmed Storgatan i Högsby.

Som ”köpcentra” når Högsby samhälle sin topp på 1940- talet.

b) Därefter har det minskat som ni kan se. I Högsby som på många andra ställen

Bild 5 Caféeer mm

På 1840-talet fanns i Högsby följande affärsrörelser:

Garveri vid Garvaregränd, en för trakten ovanligt stor industri med en väderkvarn där man malde bark till garveriet.

Det fanns en barberare, färgeri vid ån (Garvaregränd), kakelugnsmakare (Moréntomten), urmakare, ett apotek som på dispens fått lov att utöka sortimentet med andra varor, skomakare, läkare, linvävare och snushandlare

a) caféeer - b) markering

b) bagerier - c) markering

d) lanthandel/diverseaffärer –e) markering

1846 upphävdes skråväsendet och från och med 1850 utökades näringsfriheten så att det blev tillåtet att bedriva handel om det var minst tre mil till närmaste stad eller köping. Högsby låg då bra till då det är 3.5 mil till både Oskarshamn och Mönsterås.

Full näringsfrihet uppnåddes först 1864.

Bild 6 Vyer (från åsen intill Garvaregränd)

a) Vy över Högsby 1870- tal.

b) Vy över Högsby nutid.

Bild 7 Högsby centrum

a) 1930- tal, b) 1950- tal, c) nutid

På 1930- talet har samhället vuxit och bildat den bykärna som knappt förändrades något fram till slutet av 60-talet, och som i stora drag ser lika dan ut idag.

Man byggde sina hus på ofri grund och under hela 1800-talet förekom konflikter om rätten till mark. Det finns flera berättelser om hårdföra markägare som stridit med husägare.

Bild 8 Kyrkbacken

Bild tagen på ”Kyrkbacken” 1910- tal, a), och i nutid, b).

Först ut i Högsby att utnyttja den nya näringsfriheten var handlare Pettersson som öppnade Högsbys första lanthandel 1852. Huset låg där det idag är bibliotek.

Ni känner nog igen huset till höger i bilden. (Ericsborg).

Huset till vänster i bilden är det hus där Axel Kullberg bedrev lanthandel.

Byggnaden i bakgrunden är ”Centralhotellet” där Herman Kullberg drev sin rörelse.

Till höger (utanför bild) låg Högsby Järn o Redskap.

Bild 9 Barnen från Kullen

En sammanställning av barnen från Kullen.

Gustavsson, Kullberg och Berg.

Flera av dem drev rörelser i Högsby, och två av dem utvandrade till USA.

Bild 8 Kullbergs hörna

Ni ser här "Kullbergska" huset till vänster, och på höger sida byggnaden där "Johnfors" bedrev verksamhet, som kallades "Ericsborg".

Fredrik Johansson öppnar lanthandel på 1890-talet (Kullbergshuset), alltså i huset till vänster i korsningen, och rörelsen ombildas 1908 till Högsby Handels AB i fastigheten.

Under Fredrik Johanssons tid byggs ett stort lagerhus på andra sidan Kyrkogatan, det som senare blir Högsby Järn o Redskap.

1912 tar Axel Kullberg över som föreståndare. Han köper rörelsen och fastigheten efter en konkurs ca 1920 och startar Firma Axel Kullberg. Högsby järn och redskap avyttrades till brodern Hjalmar och Centralhotellet som Axel sedan tidigare ägde säljs till brodern Herman.

Under 30 och 40-talen utförs betydande till- och ombyggnader av huset.

Från att ha varit en utpräglad lanthandel övergår sortimentet till att omfatta specerier, manufaktur och konfektion.

1953 överläts rörelsen till Macke Petersson och Olle Arnell som driver rörelsen Macke & Co. Affären upphör i slutet av 70-talet och numera håller Röda Korset till i lokalerna.

Bild 10 Ericsborg

a) Johnfors affär, **b)** Ericsborg

Fastigheten kallades Ericsborg och rörelsen startade med samhällets första handelsman Pettersson som drev sin handelsbod från 1852 till 1888 där.

Affären övergår då till skollärare Samuel Eriksson och sonen Karl Eriksson flyttar 1899 sin rörelse till det pampiga Ericsborg.

Där omvandlas rörelsen till Högsby Lantmannaffär 1917 men går redan 1922 i likvidation.

Då köper Karl Eriksson tillbaka rörelsen och 1933 överläts den till David Johnfors. Efter dennes död 1942 drevs firman av Davids hustru Signe fram till slutet av 50-talet då sonen Mats Johnfors tar över.

När affären upphör är det Högsbys äldsta affärsrörelse

Bild 12 Centralhotellet

a) vy från Storgatan, **b)** vy från kyrktornet

Lanthatlare C O Treutiger startade sin speceri och diverseaffär här på 1880-talet. 1891 säljer Treutiger rörelsen och flyttar till Göteborg. Där blir han anfader till den (åtminstone under 1990-talet) välkände TV-profilen Harald Treutiger.

Några år in på 1900-talet startar hotellrörelsen och vid något tillfälle köps Centralhotellet av Axel Kullberg och August Nordin i Frövi. 1921 överläts rörelsen till Axels bror Herman därför att Axel tycker att Hermans hustru Tyra "Lagar så god mat".

Tyra visste ingenting om förvärvet men finner sig och lagar mat fram till 1927 då paret arrenderar ut hotellet fram till 1931. Då flyttar familjen tillbaka igen och tar över skötseln fram till 1969 då hotellet säljs till kommunen.

Kommunen arrenderar ut rörelsen några år fram tills hotellet säljs till Börje Albertsson vilken byter namnet till Vårdshuset Emådalen. 1986 köper Rune Ohlsson vårdshuset och byter namnet till Emågården. Sedan 2010 drivs rörelsen av nuvarande ägare.

Bild 13 Walfrid Gustavsson

Walfrid Gustavsson drev rörelse som vagnmakare och möbelsnickare. Han började i uthuset på "Emilsborg" och flyttade 1925 till Skansen. Verksamheten övergick alltmera till möbelsnickeri och möbelhandel och hade som mest 8 anställda. Han köpte en fastighet mitt emot biografen där ett funkishus uppfördes och stod klart 1939. Sonen Birger övertog senare rörelsen och inriktade sig på mattor, WG Golv.

"Emilsborg" var ju den fastighet som Per- Emil lät bygga när familjen sålde och flyttade från "Kullen". En grön villa på Järnvägsgatan strax innan gamla mejeriet som finns kvar.

Bild 14 Frövi Möbelfabrik

Hjalmar drev Järnaffären och byggde Fröviaffären vilken han överlät till brodern Axel, då han 1938, blev disponent vid Frövi möbelfabrik.

Fabriken brann 24 juli 1953, och återuppbyggdes aldrig.

Efter detta blev Hjalmar engagerad i Högsby Sparbank och dess styrelse, som ordförande. Frövi affären drevs fram till mitten av 1980- talet av Ulf Kullberg, Axels son.

Bild 15 Hotell Morén

a) 1920- tal, b) nutid

Hotell Morén startade som verksamhet strax efter sekelskiftet 1900.

Huset har också inrymt post, bankverksamhet, telefonstation (1908-1936).

Hotell Morén köptes 1941 av David som drev hotellet tillsammans med hustrun Gunhild.

Davids syster Helga var i hög grad delaktig i rörelsen.

(Osäker på hur länge de drev rörelsen).

Byggnadens historia går tillbaka till runt 1820, men den har byggts om kraftigt flera gånger under årens lopp. Ursprungligen fanns där en byggnad liknande den som stod på motsatta sidan av Moréns backe, målare Wadmans, en träbyggnad i ett och ett halvt plan.

Troligen finns reser av detta hus inne i nuvarande byggnad.

Högsby kommun köper fastigheten 1993, troligen efter en ägare Norling.

1994 byggs fastigheten om till bostäder av Verner Franzén, och HBAB köper fastigheten 2004.

Bild 16 Hotell Morén

Hotell Morén från Storgatan omkring 1910- 1920.

Bild 17 Vy från Skansen

Vy över Högsby 1885, kyrkan och sockenmagasinet till vänster.

Bild 18 Tack

a) Storgatan från norr , b) Torgnys hemsida

TACK för er tid!

Hoppas jag väckt er nyfikenhet för att få veta mera!